

Erhan Büyükakıncı (Editör)
Savaşın Dönüşümü
Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar

ISBN: 978-975-2500-71-6

Adres Yayınları® | 65

1. Baskı: Eylül 2021

© 2021, Adres Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında, kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Koordinatörü: **Emre Turku**
İç Tasarım: **Liberte Yayınları**
Kapak Tasarımı: **Abdurrahman Yılmaz**
Baskı: **Bizim Büro Matbaacılık**

Adres: Zübeyde Hanım Mah., Sedef Cad., No: 6/A, İskitler, Altındağ, Ankara
Telefon: (312) 229 99 28 | Faks: (312) 229 99 29 | Sertifika No: 42488

LiBeRtE
yayingrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara
Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03
E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 52155

Adres Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Erhan B y kacıncı

İstanbul'da doğan Erhan B y kacıncı, orta öğrenimini Saint-Beno t Fransız Lisesi'nde tamamladıktan sonra 1992 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimi Paris II (Panth on-Assas) Üniversitesi'nde tamamladı ve halen akademik kariyerini 1994'ten beri çalışmakta olduğu Galatasaray Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde sürdürmektedir. 2002 yılında Uluslararası İlişkiler doğenti, 2008 yılında da aynı anabilim dalında profesör oldu. İstanbul, Marmara, İstanbul Bilgi, Brüksel H r, Avrupa Barış (Stadtschlaining)  niversiteleri ile Bişkek AGIT Akademisi, NATO Barış İçin Ortaklık (PfP) Programı, TSK Harp Akademileri'nde dersler ve seminerler vermiş ve buralardaki araştırmaları desteklemiş olan Erhan B y kacıncı, akademik çalışmalarını Uluslararası İlişkiler kuramları, dış politika analizi, uluslararası çatışma ve savaş çalışmaları, barış araştırmaları ile Sovyet sonrası coğrafyaya, özellikle de Rus dış politikasına dair konularda yoğunlaştırdı. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna* (2005), *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu: Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler* (2012 - Doç. Dr. Eyüp Bacanlı ile birlikte), *Savaş Kuramları: Temel Düşünürler ve Yaklaşımlar* (2015) ve *Barış alışmaları* (2018) başlıklı derleme kitaplarının yanı sıra, Rusya, Ukrayna, Türk Dış Politikası, Orta Avrupa ve Orta Asya cumhuriyetleri ile savaş kuramlarına ilişkin birçok makale çalışması bulunmaktadır.

Katkı Verenler

Mesut Hakkı CAŞIN

Prof. Dr. - Yeditepe
Üniversitesi Öğretim
üyeli - Cumhurbaşkanlığı
Güvenlik ve Dış Politikalar
Kurulu üyesi

Cem KARADELİ

Prof. Dr. - Ufuk
Üniversitesi Öğretim
üyeli

Uğur GÜNGÖR

Prof. Dr. - Başkent
Üniversitesi Öğretim
üyeli

Mustafa ARSLAN

Doç. Dr. - Nevşehir
Hacı Bektaş
Veli Üniversitesi
Öğretim üyesi

Ayça EMİNOĞLU

Doç. Dr. - Karadeniz
Teknik Üniversitesi
Öğretim üyesi

Gizem BİLGİN AYTAÇ

Dr. Öğr. Üyesi -
İstanbul Üniversitesi
Öğretim üyesi

Kıvılcım ROMYA BİLGİN

Dr. Öğr. Üyesi -
Başkent Üniversitesi
Öğretim üyesi

Sezgin MERCAN

Dr. Öğr. Üyesi -
Başkent Üniversitesi
Öğretim üyesi

Özden Selcen ÖZMELEK

Dr. Öğr. Üyesi -
Çukurova Üniversitesi
Öğretim üyesi

Vahit GÜNTAY

Dr. Öğr. Üyesi -
Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Öğretim üyesi

Özdemir AKBAL

Dr. Öğr. Görevlisi -
Trakya Üniversitesi
Öğretim üyesi

Rıza GÜLER

Dr. - Uluslararası
Güvenlik ve Terörizm
Analisti

Yeşim AYDIN

Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Lisansüstü
öğrencisi

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	15
ÖNSÖZ	17

BÖLÜM A | KAVRAMSAL GİRİŞ: TARİHİN ROLÜ VE OLGUSAL TARTIŞMALAR

1 YENİ SAVAŞLARDAN SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜNE: ULUSLARARASI SİSTEM VE AKTÖRLERDE DEĞİŞİMİN SÜREKLİLİĞİ	25
<i>Erhan Büyükakıncı</i>	
Giriş.....	25
Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Literatür Tartışmaları: Savaşı Yeniden Tartışmak.....	27
Savaşın Dönüşümünde Yeni Nesil Tartışmalar.....	44
Sonuç Yerine.....	61
Kaynakça.....	70

BÖLÜM B | SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜNDEKİ NEDENSELLİKLER VE YENİ AKTÖRLER

2 KIRILGAN, ZAYIF VE BAŞARISIZ DEVLETLERDEN ÇATIŞMALARIN DÖNÜŞÜMÜNE	77
<i>Cem Karadeli</i>	
Giriş.....	77
Kavramsal Çerçeve: Kırılgan, Zayıf ve Başarısız Devletler.....	78
Ülke İçi Çatışmalar, İç Savaşlar ve Sonuçları.....	83
Sonuç Yerine.....	95
Kaynakça.....	98
3 İÇ SAVAŞLAR AÇISINDAN YENİ SAVAŞLAR TARTIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	101
<i>Özden Selcen Özmelek</i>	
Giriş.....	101

Çatışma ve Savaş	101
İç Savaşları Anlamak: Amaçlar ve Nedenler	107
Nedenleri Tartışmak	111
İç Savaşların Nedenleri	114
Yeni Savaşlar Üzerine Tartışmalar ve Argümanlar	121
Sonuç yerine	158
Kaynakça	162
4 KARŞI AYAKLANMA STRATEJİLERİNDEN VEKÂLET SAVAŞLARINA YENİ TAKTİK TARTIŞMALAR	169
<i>Ayça EMİNOĞLU & Yeşim AYDIN</i>	
Giriş	169
Ayaklanma ve Karşı Ayaklanma Kavramları	170
Tarihsel Bağlamda Vekâlet Savaşları	178
Yeni Dönemin Örnek Olaylarla Değerlendirilmesi	185
Sonuç Yerine	197
Kaynakça	199
5 MODERN HARBİN DOĞASINDA DEĞİŞİM MODELİ OLARAK HİBRİT SAVAŞ: KÜÇÜK YEŞİL VE MAVİ ADAMLAR TARTIŞMALARI	205
<i>Mesut Hakkı Caşın</i>	
Giriş	205
Hibrit Savaş Kavramının Teorik Arka Planı: Karmaşık Sürpriz Saldırı	206
Rusya'nın Karadeniz'deki Hibrit Savaşı ve Ukrayna Krizi	219
Çin ve Asya-Pasifik İlişkileri: Sahnedeki Küçük Mavi Adamlar	231
Sonuç Yerine	237
Kaynakça	239
6 SAVAŞLARIN ESKİ MAĞDURLARI VE YENİ ARAÇSALLAŞAN AKTÖRLERİ: KADINLAR VE ÇOCUKLAR	245
<i>Kıvılcım Romya Bilgin</i>	
Giriş	245
Savaşta Kadınlar	247
Savaşta Çocuklar	257
Sonuç Yerine	268
Kaynakça	269

BÖLÜM C | DEVLETLERİN SINIRLARI: YÜKSEK SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜ VE TEKNOLOJİNİN GELİŞİMİ

7 GÜVENLİK ALGISINDAKİ DEĞİŞİME BAĞLI YENİ BİR TEHDİT TÜRÜ OLARAK ORGANİZE SUÇ	277
<i>Mustafa ARSLAN</i>	
Giriş	277
Organize Suç: Tanımlama, Tarihsel ve Yapısal Saptamalar	279
Organize Suç ve Terörizm Bağlantısı	284
Ampirik Değerlendirmeler	291

11 Eylül Sonrası Güvenlik ve Organize Suç Algısında Değişim.....	300
Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Organize Suç	305
Organize Suç Ekonomisi	309
Organize Suçla Mücadelede Ulusal ve Uluslararası Tedbirler.....	312
Organize Suçla Mücadelede Başarı ve Başarısızlığın Temel Nedenleri.....	314
Sonuç Yerine.....	318
Kaynakça.....	321
8 SAVUNMA SANAYİİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE YENİ SAVAŞLARI ARAMAK	329
<i>Uğur Güngör</i>	
Giriş.....	329
Kuramsal Çerçeve.....	330
Savunma Sanayiinin Tarihsel Gelişimi ve Savaşa Etkileri	335
Küresel Çapta Savunma Sanayiinin Yeniden Şekillenmesinde Etkili Olan Beş Güç.....	344
Savunma Sanayiinde Gelecek Trendleri	345
Sonuç Yerine.....	361
Kaynakça.....	363
9 ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER VE SİSTEMDEKİ DÖNÜŞÜM: AMERİKAN MODELİNDE UYGULAMALAR VE SORUNLAR	367
<i>Özdemir AKBAL</i>	
Giriş.....	367
Kuramsal Perspektifler	368
ABD'deki Askeri Felsefe ve Güvenlik Anlayışı.....	373
ABD'nin Özel Askeri Şirketleri Stratejisi	383
Sonuç Yerine.....	397
Kaynakça.....	401
10 SAVAŞIN DÖNÜŞÜMÜNDE YENİ BİR BOYUT OLARAK SİBER GÜVENLİK	405
<i>Vahit GÜNTAY</i>	
Giriş.....	405
Güvenlik ve Savaş Kavramlarının Siber Alan ile İlişkisi.....	407
Siber Güvenlik ve Dış Politikada Caydırıcılık.....	412
Siber Politikalar.....	417
Uluslararası Aktörlerin Siber Alanda Geleceği.....	422
Savaşın Dönüşümünde Siber Savaş ve Siber Terörizm	423
Sonuç Yerine.....	431
Kaynakça.....	432
11 SAVAŞIN DEĞİŞEN DOĞASINDA BİLGİ SAVAŞLARI	437
<i>Rıza Güler</i>	
Giriş.....	437
21. Yüzyıl Bilgi ve İletişim Ortamı.....	441
Sanal Kamusal Alan ve Truva Atları.....	444
Devletlerin Bilgi Savaşı Unsurları.....	450
Bilgi ve İletişim Yetenekleri.....	463
Vaka Analizi: Kitle Psikoloji Silahları.....	488
Sonuç Yerine.....	499
Kaynakça.....	501

**12| İNSANLIĞIN YENİ ÇATIŞMA ALANI OLARAK UZAYDA
SİLAHLANMA REKABETİ VE SAVAŞLARIN DÖNÜŞÜMÜ 509**
Mesut Hakki Caşın

Giriş	509
Uzay Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişiminde Artan Uydu Trafığı Sorunsalı ve Uzay İstasyonları	510
Uzaydaki Devletlerarası Rekabet	516
Uzayda Yüksek Teknoloji Kullanımı ve Yeni Silahlanma Projeleri	522
Uzay Savaşı Fenomeninin Teorik ve Hukuki Esasları: Uzayda Caydırıcılık Kavramı	534
Uzayın Lideri Konumundaki ABD'nin Yeni Üstünlük Arayışları	539
Çin'in Uzay Faaliyetleri	547
Rusya'nın Uzay Politikası	553
Sonuç yerine	555
Kaynakça.....	556

**BÖLÜM D | ULUSLARARASI GÜVENLİK
ALGISINDAKİ DÖNÜŞÜM VE ULUSLARARASI MÜDAHALE
TARTIŞMALARI**

**13| İNSAN GÜVENLİĞİ KAVRAMINDAN SAVAŞLARIN
DÖNÜŞÜMÜNE 567**
Gizem Bilgin Aytaç

Giriş.....	567
Güvenliğin Değişen Gündemi	569
İnsan Güvenliği Kavramının Doğuşu ve Gelişimi.....	573
İnsan Güvenliğinin Dönüşümü ve Yeni Savaşlar: Küresel Güvenliğin Yeni Etik Sınırları.....	577
Sonuç Yerine.....	585
Kaynakça.....	587

**14| YENİ SAVAŞLARIN AVRUPA BİRLİĞİ VE NATO'DA YARATTIĞI
ETKİLER: ULUSLARARASI KURUMLARDA ZORUNLU
DÖNÜŞÜM 591**
Sezgin Mercan

Giriş.....	591
Savaşların Dönüşümünün AB ve NATO'ya Yansımaları	594
Savaşların Dönüşümüyle Değişen Avrupa Birliği	601
Yeni Savaşlarla Değişen NATO.....	611
Yeni Savaşlar Döneminde AB ve NATO Etkileşimi	622
Sonuç Yerine.....	628
Kaynakça.....	632

DİZİN 637

Sunuş

Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA

AKADEMİK ÇALIŞMALARINDA SAVAŞ KAVRAMI HAKKINDA ÇALIŞAN BİRİSİ olarak sıklıkla bu olguyu övdüğüm önyargısına maruz kalabiliyorum. Maalesef bu durum beni üzse dahi; savaşı engellemenin ve verdiği zararları en aza indirebilmenin ilk yolunun onu anlamaktan geçtiğini düşünüyorum ve bu yüzden bahse konu önyargılara karşı durabiliyorum. İnanıyorum ki savaşla ilgili elinizde tuttuğunuz seriyi hazırlayan Prof. Dr. Erhan Büyükkakıncı ve buna katkı veren kıymetli araştırmacılar aynı dirayeti gösteriyorlar ki durmaksızın çalışmalarına devam ediyorlar. Bir gün mutlak barışa ulaşabilirsek veya savaşları tam anlamıyla engelleyebilirsek, şüphesiz savaşı anlamak adına çalışanların buna büyük bir katkısı olacaktır.

Türkler, tarih boyunca savaş alanlarında sıklıkla yer almalarının bir yansıması olarak Savaş Tarihi ve Askeri Tarih yazınında müstesna bir yere sahiptir. Ancak savaş alanlarındaki bu aktif durum savaş üzerine çalışanlar açısından aynı seviyede değildir. Doksanlı yıllarla birlikte askerlik konusunda birikim ihraç eden bir ülke olmaya başladık ve yeni yüzyılda otuz civarında ülkeye askeri eğitim ve yardımlarda bulunuyoruz. Bu seviyeye erişmemiz uzun bir süreç sonunda gerçekleşti. 19. yüzyılda önce Prusya, müteakiben Almanya, Sanayi Devriminin savaş alanlarına yansımaları ilk idrak eden aktör olarak, Yeniçeri ordusundan sonra kurduğumuz modern orduyu inşa ederken bize bu birikimlerini yansıtmışlardı. Bu çerçevede değerlendirince yabancı ülkelerin ordularına verdiğimiz askeri eğitimin yanında, sanıyorum artık bizim de savaş yazınına katkı verme zamanımız çoktan geldi ve hatta geçiyor bile. Bu seriye ve de özellikle bu elinizde tuttuğunuz kitaba katkı verenlerin bu sorumluluğu yerine getirdiklerini düşünüyorum.

“Savaşın doğası mı, yoksa nitelikleri mi değişiyor?” tartışması son on yıllara damgasını vuran bir tartışmadır. Bu kuramsal tartışmanın ortak noktası ise, Prusya general Carl von Clausewitz ve onun yazdığı Savaş Üzerine kitabıdır. “Savaşın

doğası değişti” düşüncesini savunanlar Clausewitz’in günümüz savaşlarını açıklamakta artık yetersiz kaldığını iddia etmektedirler. Savaşın doğasının değişmediğini amma velâkin niteliklerinin değiştiğini kabul edenler ise Clausewitz’e atıfla savaşın bulunduğu ortama ayak uydurarak rengini değiştiren ama anatomisi değişmeyen bukalemuna benzetmektedirler. Açıkçası, hâlihazırda düşüncelerimin ikinci grubun tarafında olmasıyla birlikte Clausewitz’in yaklaşımının bu kadar eleştirilmesinden gayet memnunum! Çünkü bu sayede savaş üzerine zengin bir kuramsal tartışma ortamı yaratılıyor ve dolayısıyla savaş çalışmaları zenginleşiyor. Kaldı ki bilim felsefesinin temelinde de eleştirmek ve tartışmak yatmaz mı?

Clausewitz’in hâlâ yıkılmamış olan Savaş kuramı ilk defa yazıldığında Sanayi Devriminin başlangıcıydı ve bu durum toplumsal hayatın her alanına etki etmekteydi. 19. yüzyılın başına gelen bu dönemde tesis edilen siyasal yapılar, ekonomik yapı, eğitim sistemi ve hatta hayatın her alanına ait alışkanlıklar günümüzde hala aynı çerçevede devam etmektedir. Kanımca Bilgi Devriminin ilk evresini yaşamakta olduğumuz bugünlerde zaman ilerledikçe, Sanayi Devriminin gerçekleştiği ilk dönemde olduğu gibi, siyasal yapılarda, ekonomi yapıda, eğitim sisteminde ve hatta hayatın her alanında değişiklikler yaşanacaktır. Söz konusu değişiklikler yaşanınca ancak o zaman Savaş Kuramı değişmeye mahkûm olacaktır ve Clausewitz’in bukalemunu bize savaştaki değişimi açıklamak için yeterli olamayabilecektir. Hatta savaşın doğasının değiştiğini söyleyeceğimiz o günlerin uzak olmadığı düşünüyorum.

Sanayi Devriminin getirdiklerini yaşayan bir toplumun komutanı için savaş alanında düşman durumu, arazi ve çeşitli ihtimaller gibi faktörlerin ortaya çıktığı sonsuz değişkenli belirsizlik veya Clausewitz’in tabiriyle Savaşın Sisi mevcuttur. Oysaki yapay zekâ sistemlerini ve insansız araçları kullanacak Bilgi Devriminin ileri safhalarındaki bir toplumun komutanı için savaş alanlarında ne sis ne de sürtünme bulunacaktır. Dolayısıyla geleceğin savaşlarının kuramlarını oluştururken Mekanik Biliminin sürtünmelerini kuramına yansıtan Clausewitz yerine Bilgisayar Bilimlerinin ürettiği yazılımların ve robotların hüküm sürdüğü bir toplumun komutanı için hasım tarafa üstün gelmesini neyin sağlayabileceğini henüz bilmiyoruz. Ama bu sorunun yanıtını verme uğraşının savaş üzerine yeni bir kuram yaratacağını hissediyorum.

Bu kitabın Türkçe yazında bahse konu sorunsalı çözmek adına atılan sorumlu bir adım olduğunu düşünüyorum. Hatta bunun da ötesine geçecek şekilde akademik yazının ilerleyeceğini ve bu sayede savaşları engelleyebileceğimizi düşünüyorum. Bu kitabı okuyanların aynı düşüncede olmalarını temenni ederim.

Emeği geçenlere savaş üzerine yapmış oldukları bu çalışma için tebrik ederim.

Temmuz 2021, Ankara

Önsöz

Yine Yeni Yeniden Savaşları Tartışmak: Günümüzde Acaba Yeniyi mi Yoksa Dönüşümü mü Ele Alsak?

Erhan BÜYÜKAKINCI

“Yeni savaşlarda eski silahlarla mücadele edemeyiz.”

Vinoba Bhave (1895-1982), M. Gandhi'nin öğrencilerinden...

SAVAŞ HIÇ BİTMİYEN, TÜKENMEYEN BİR KONU. ESKİSİ DE YENİSİ DE ARAŞTIRMACILardan kuramcılara, edebiyatçılardan senaristlere, gazetecilerden okurlarına, sanatçılardan izleyenlerine sürekli malzeme olmakta ve daima merak uyandırmakta; taraf olanlardan mağdurlarına, kurbanlarına, tüm savaşlar düştükleri yeri yakar, beşeri ve çevresel yaşama doğrudan yıkım yaratır, kahramanlıklardan ağıtlara değin hikâyelerle toplumların geleceğini etkiler, sanat eserleriyle hafızalarda sorgulanır, siyasal nutuklarla yeniden anlamlandırılır ya da değersizleştirilir ve bu trajedi hep sürer gider. Tâ ki tarihin derinliklerinde sadece satırlara ya da cümlelere sığın büyük ya da küçük izler bırakırcasına... Yeni gelen ya da ayakta kalan, geçmişte kalanı sadece anar, konuşur, ancak *tekrar* yaşamaz; hiç ders almamacasına, savaşı tekrar tekrar yaratır ve kendi açgözlülük hikâyesini bencilce yazar: *Kazanan ve Kaybeden olmak*. Yerkürede insanoğlu var olduğu müddetçe çatışma ve şiddet olguları hiçbir zaman yok olmayacaktır; bilimsel olarak en üstün toplumların bile şiddete ve savaşa olan eğilimini dünya tarihinde ispatlayan çok örnekler olsa da tüm bunlar, insanoğlunun doğa durumunu akıl ve bilim yoluyla hâlâ çözümleyemediğini ve bunun hem psikolojik hem sosyolojik hem de ekolojik ortamlardaki yıkıcı zararlarından hâlâ ders almadığını göstermektedir.

Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi disiplinlerini besleyen en önemli branş olan Siyasal Tarih alanının tüm dönüm noktaları (çağları) ya savaşlarla ya da devrimler gibi arkasından savaşların patlak verdiği anarşik olaylarla belirlenmiştir. Akıl, bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle toplumların temel ihtiyaçları ve ulusla-

rarası sistemden talepleri değişmiş, söz konusu disiplinlerce bunların stratejik ve araşsal şekillerde dile getirilmesine güç kavramıyla soyutlandırma yapılmış ve dolayısıyla sistemin değişiminde şiddet ve çatışma araç olarak kullanılagelmiştir. Bir gücün ayakta kalması yani *bekası* için savaştan kaçınması doğrudan zayıflık olarak telakki edilmiş ve barışı daha şiddetsizlik yoluyla ifade etmek isteyenlerin büyük bir bölümü de şiddet karşısında yaşamlarını kaybetmişlerdir, Gandhi, Martin Luther King gibi...

Kitabımızın fikir olarak doğuşu aslında *Savaş ve barış çalışmalarının* bir devamı olarak karşımıza çıkmıştır. Haziran 2018’de Ankara’nın serin bir sabahında **Barış Çalışmaları** kitabımızın kutlanması için bir araya gelmiş olan yazar arkadaşlarımızın önerisiyle **Savaş Kuramları** kitabımızın bir devamı olarak bu seriyi tamamlayalım istedik. Sonsuz desteklerinden dolayı müteşekkir olduğum Liberte – Adres Yayınları de bu serinin yayımlanmasına çok büyük katkı verdi. Hem kıdemli hocalarımızın hem de genç akademisyen arkadaşlarımızın değerli katkılarıyla ilk iki derleme kitabımızı ülkemiz akademisiyle paylaştık ve bu üçüncü kitabımızda da benzer bir kadroyla bu sefer tematik açılardan konumuzu ele almak istedik. Nitekim bu kitabın taslağı Temmuz 2018’de Tekirdağ’da hazırlandı ve son rötuşlarıyla noktasını da aynı yerde yine Temmuz ayında koymak nasip oldu.

Savaş Kuramları çalışmamız klasik ve davranışsalci literatür çerçevesinde savaş temasına kuramsal katkılarda bulunan temel düşünürler ve araştırmacıları işlemekteydi. Dolayısıyla klasik literatürün Sun Tzu ve Clausewitz merkezli realist ve neorealist eğilimli tartışmalarının yanı sıra veritabanlarına dayalı kantitatif ve karma araştırma yöntemlere dayanan *Savaşın Bilimsel Etüdü* yaklaşımlarını bu çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde ele almıştık. Nitekim bu kitabımızın kapsamına giren çatışmalar ve savaşların araştırma dönemi genelde 1989 yılı itibarıyla sona ermekteydi ve Soğuk Savaş sonrası tartışmalar bu kitabımızda açıkça yer almamaktaydı. Dolayısıyla **Savaşın Dönüşümü: Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar** başlıklı derleme çalışmamızda 1989 sonrasındaki tartışmaları, yeni dinamikleri, aktörleri ve araçlarıyla olabildiğince ele almak çabasında olduk. Tabii ki bu kapsamda ele alınabilecek daha birçok dinamik, aktör ve araç tartışmaları da söz konusu. Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Biliminin Türkçe literatüründe daha önce çok ele alınmamış *Yeni savaşlar* tartışması alanında bu derleme çalışmamızı hazırlarken araştırmacılarımızın uzmanlık alanlarıyla uyumlu olarak tematik açılardan olabildiğince kapsayıcı olmaya çalıştık.

Yeni savaşlar mı yoksa *Savaşın dönüşümü* mü? Kitabımıza başlık koyarken, derlemeye katkıda bulunan meslektaşlarımızla yaptığımız neyin yeni olduğu tartışmasının aslında hep Clausewitz odaklı olması şaşırtıcı değildi, çünkü yeni savaşlar tartışmasının merkezinde Clausewitz’in savaş tartışmalarının ötesini ele almak, onu aşmak ve devlet aktörü temelli uluslararası sistemin dönüşümünü analiz düzeylerinden hareketle yepyeni şeyleri tartışmak çabası yatmaktadır. Dolayısıyla her

ne kadar *yeni savaşlar* yaklaşımıyla başlatan ezber bozan tartişmaları belirli aktörler ve dinamikler çerçevesinde esas alsak da Clausewitz'in *bukalemun analojisini* ve savaşın siyasetin devam aracı olarak sürekliliğini tamamen yadsımak ya da dışlamak mümkün değildir. Her ne kadar bazı araştırmacılar Clausewitz'in *Üçlemesini* bu yeni tartişmada karşı tezlerle yıkmaya ya da yetersizliğini eleştirmeye çalışmak isteseler de, sonuçta aktörlerin (iç dinamikleriyle) ve (bilim kaynaklı olarak) teknolojinin dönüşümüyle beraber savaşların da tüm yapılarıyla değişime uğraması kaçınılmazdır ve dünya tarihine baktığımızda da aktörleriyle beraber politikanın da yapısının bu çerçevede evrim geçirdiğini kabul etmeliyiz. Tabii ki günümüz küresel toplumunun gerçekliğinde ekonominin olmadığı bir politikayı da tartişmak artık mümkün değildir ve siyaset ve iktisadın iç içe geçmişliği önümüzdeki yeni sistemi anlamak için de en önemli anahtardır.

Bu noktalardan hareketle, her ne kadar bizi besleyen ana tartişmalar Mary Kaldor ve Herfried Münkler'in yeni savaşlar odaklı sorgulamaları ve soyutlamaları olsa da Martin van Creveld'in kavramsal başlığı yorumlama tercihi bizler için daha uygun görünmüştür, çünkü tarihyazımının gerek ilerlemeci gerekse döngüsel sorgulamalarını değerlendirdiğimizde tüm siyasal birimlerin tarih boyunca iç yapıları itibariyle hep aynı (anakronik) kalmadıklarını, sürekli evrildiklerini ve dolayısıyla yapısal değişimin sürekli olduğunu görmek mümkün. J. N. Rosenau'nun küresel toplumu tartişırken ele aldığı sorgulamayla (*Değişimin sürekliliğinde miyiz, yoksa devamlılığın değişiminde miyiz?*), bu derleme çalışmamızda uluslararası sistemde savaşa dair yeni ya da farklı olanları analiz etmek ve tartişmak istedik. Bunu yaparken, savaşların yeniliğini belirli dönüm noktalarıyla ele almaya da özen gösterdik. Bu yenilik tartişmasını yaparken, Soğuk Savaş'ın bitimi olarak kabul edilen 1989-1991 aralığını mı esas alacaktık, yoksa bazı konularda 11 Eylül süreci mi milat olarak daha etkili olmuştu? Hatta günümüzde bu kronolojik tartişmayı Arap Baharı sonrasına taşıyan araştırmacılar bile söz konusu. Dolayısıyla *yeni savaşlar / savaşın dönüşümü* literatürüne egemen olan temel tartişma alanlarında bu dönüm noktalarının da ayrıca ele alınmasına özen gösterdik ve her bir alt başlık kapsamında neyin ne zaman dönüştüğünü sorgulamaya çalıştık..

Her ne kadar askeri stratejist William Lind ve askeri tarihçi Martin van Creveld ile 1989-1991 aralığına başlayan bu akademik tartişmayı Mary Kaldor'un eski Yugoslavya ve Ruanda'daki iç savaşları esas alarak daha ampirik bir analiz boyutuna taşması ve Clausewitz'in savaşa dair klasikleşmiş görüşlerini aşmaya çalışması, günümüzde özellikle Savaş kuramları alanında çok önemli bir literatür yeniliğini sağlamıştır. İç savaşlardan terörizme, korsancılıktan organize suçlara, siber güvenlik den bilgi savaşına kadar birçok farklı derinliğe sahip alanlarda yeni savaşlar / savaşın dönüşümü literatürü günümüz uluslararası akademiyasında çok önemli bir zenginlik kazanmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 süreciyle beraber dönemin ABD Başkanı G. W. Bush'un ilan ettiği *Teröre karşı Küresel Savaş* çağırısı ve bunu takip eden uluslara-

rası askeri müdahalelerle büyük güçlerin kıtalarının ötesindeki devlet-dışı aktörlere karşı mücadelesiyle savaş ve çatışma kavramı yeni boyutlar almıştır; bunun yanı sıra insancıl müdahalelerle uluslararası örgütlerin de devreye girmesi aktör çeşitliliğini daha da çoğaltmıştır. 2000’li yıllardan beri sosyal medya ve diğer iletişim ağlarının yaygınlık kazanmasıyla (özellikle Arap Baharı sonrasındaki) söz konusu çatışmalardan doğrudan ve dolaylı etkilenen kitlelerin de sürece dâhil olmasıyla savaşların ve çatışmaların yapısı daha karmaşık bir hal almıştır. Tüm bu konuları “uluslararası güvenlik alanı içerisinde mi yoksa savaş kuramları dâhilinde mi değerlendirmek lazım?” konusu uluslararası akademik çevrelerde henüz tam cevabını bulmadığından söz konusu yayın çabalarının analitik bir soyutlama çerçevesinde kuramsallaştırılması da dağınık olmaktadır. 11 Eylül ve Arap Baharı kırılmalarının ardından Yeni savaşlar alanında ikinci nesil sorgulamaları (*Die Neuen Kriege*) başlatan ve Avrupa tarihi geleneğinden geldiği için daha çok Vestfalyacı egemenlik boyutunu tartışmaya odaklanan Herfried Münkler’in çalışmalarıyla bu dağınıklığın giderilmesi ve analitik bir kategorizasyonun yapılması çabasını görmekteyiz.

Bu noktalardan hareketle, **Savaşın Dönüşümü: Yeni Dinamikler, Aktörler ve Araçlar** başlıklı bu kitabımızı derlerken dört eksen üzerine odaklanmayı tercih ettik: a) Kavramsallandırma tartışmaları; b) Devlet aktörünün egemenlik yetkilerinin erozyona uğraması ve bundan ortaya çıkan sonuçlar ve nedensellikler (zayıf devletlerden iç savaflara; ayaklanmalardan vekâlet savaşlarına, hibrit tartışmalar, kurbanlar); c) Gücün küresel düzlemde teknoloji başta olmak üzere birçok araçlarla dönüşümünün ele alınması (siber güvenlik, bilgi savaşları, uzay savaşları, vs.); d) Uluslararası sistemde oluşan güvenlik sorgulamaları ve örgütsel/normatif tepkiler.

Savaşın dönüşümüne dair derlememizi hazırlarken ülkemizde bu konularda çalışan değerli ve kıdemli hocalarımızı ve yeni ufuklara açık, heyecanlı genç akademisyenlerimizi ve araştırmacılarımızı bir araya getirmeyi arzu ettik. İstanbul’dan Ankara’ya, Trabzon’dan Nevşehir’e, Adana’dan Edirne’ye dek ülkemizin farklı üniversitelerinden çok kıymetli hocalarımız ve başarılı genç araştırmacı arkadaşlarımız bu sürece büyük özveri ve sabırla katkıda bulundular. Bazı meslektaşlarımız bu uzun yayın yolculuğundan erken ayrıldılar; dolayısıyla onlarla başka derlemlerde buluşmayı dilerim. Burada özellikle sevgili dostlarım ve meslektaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Özden Özmelek, Dr. Öğr. Üyesi Kıvılcım Bilgin ve Dr. Öğr. Üyesi Sezgin Mercan’a sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim; zorluklara düştüğüm anlarda hep yanımda oldular, çareleri ve görüşleriyle bana destek verdiler.

Savaş Kuramları’nın son tartışma aşaması olan Yeni Savaşlar – Savaşın Dönüşümü alanındaki Türkçe literatüre bu çalışmamızla olabildiğince katkıda bulunabildiysek bizler için ne mutlu. Bu alanda daha çok ele alınabilecek başlıklar ve tartışmalar da tabii ki söz konusu. Son olarak Liberte Yayın Grubu bağlamında teknik ve düşünsel açılardan bizlere her türlü çalışma olanağını ve kolaylığını sağlamış olan yayın yönetmeni Özlem Çağlar Yılmaz’a, dizgi aşamasındaki başarılı

çalışmalarıyla Emre Turku ve konumuzu en güzel şekilde yansıtan kapak tasarımıyla Abdurrahman Yılmaz arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürler. Sizler olmadan bu çalışmayı Türk bilim hayatına adayamazdık, emeklerinize sağlık.

Savaş üzerinde konuşulması tükenmeyecek bir konu, ancak değişmeyen en önemli sonuç; eski de olsa, yeni de olsa savaş savaştır Önsöz yazımızı hayatını İkinci Dünya Savaşı sırasında yitirmiş ünlü yazar ve savaş pilotu Antoine de Saint-Exupéry'nin şu sözleriyle bitirmek istiyorum:

“Savaş bir macera değildir. Savaş bir hastalıktır. Tifüs gibi...”

29 Temmuz 2021, Tekirdağ

BÖLÜM A

KAVRAMSAL GİRİŞ: TARİHİN ROLÜ VE OLGUSAL TARTIŞMALAR

Bölüm 1

Yeni Savaşlardan Savaşın Dönüşümüne: Uluslararası Sistem ve Aktörlerde Değişimin Sürekliliği

Erhan BÜYÜKAKINCI

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber uluslararası toplumda ve akademik camiada konvansiyonel savaşlar çağının artık bittiğine dair genel bir beklenti ve tartışma odağı doğmuştu; iki kutuplu sistemin önderlerinden bir tanesinin devlet mevcudiyetini yitirmesiyle büyük güçler arası ideolojik rekabetlerin sona erdiği *yeni uluslararası düzende* artık belirli bir dönüşüm gerçekliği söz konusuydu ve liberal demokratik rejimlerle serbest piyasa ekonomisi düşüncesine dayanan küreselleşmenin geçerli sistem yapısı olarak kabul edildiği bir yaklaşım öz konusuydu. Devlet aktörünün egemenliğe bağlı güç tekeli belirli bir sorgulanma içerisindeydi ve ulusal hükümetler ile devlet-dışı aktörler arasında işbirliği modelleri ile farklı rekabet ya da çatışma süreçleri söz konusuydu. Dolayısıyla uluslararası toplumun bu yeni düzenin normları dâhilindeki görev tanımlamaları da değişecekti.

Vestfalya düzeni ile geçerli olan devlet aktörünün egemenlik ve şiddet tekeline dayalı tanımlanması kriterleri yeni uluslararası düzenin normlarıyla tartışılmaya açılmıştı ve bu bağlamda güvenlikten ekonomiye değin birçok alanda devlet-dışı aktörlerin rolünün değerlendirilmesi yapılmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında, *Vestfalyacı* egemenlik kavramı içerisinde devletin tek aktör konumunu yitirmesi ve bunun yerine uzmanlaşma alanlarına (ekonomi, güvenlik, vs.) göre devlet-dışı paydaşların siyasal karar alma ve siyasa icra süreçlerine doğrudan ve dolaylı katılımları söz konusu olacaktı.

Egemenlik tanımlamasının tartışıldığı bu çerçevede birçok akademisyen ve uzman araştırmacılarca savaş ve çatışma kavramlarının eskisi gibi kalıp kalmayacağı sorgulanmakta ve hatta şu temel soru ele alınmaktaydı: Küresel düzlemde Kant'ın

Sonsuz Barış ideasının demokrasi yoluyla gerçekleşmesi düşüncesi artık mümkün müydü? *Sonsuz barış* ideası *Demokratik barış* kavramı adı altında geliştirilebilir miydi? Bu tartışmaların doğmasındaki ana nedenlerden biri, iki kutuplu dünyanın çekişmesinde klasik ve konvansiyonel savaşların artık sona erdiği ve devlet-dışı araçların artık daha fazla ön plana çıktığı düşüncesinden kaynaklanmaktaydı; *eski savaşlar* döneminin sonuna gelindiği ve devletlerarası rekabetin yerini küresel topluma bırakacağı beklentisi söz konusuydu.

Aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası düzende komünist ideolojinin sahnedeki çekilmesiyle onun baskıladığı kimliklere odaklı çatışmaların özellikle Avrupa coğrafyasında hız kazanması ve aynı şekilde eski kolonileştirilmiş kıtalarda iç savaşların ve çatışmaların yaygınlaşması, devletlerarası ilişkiler çizgisinin ötesinde toplumlararası düzeydeki bir siyasal şiddetin dağılımına işaret etmekteydi. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminin çizgilerini çektiği sınırların toplumsal aktörler (bölgesel ya da yerel kimlikler, mezhepler, aşiretler, vs.) arasında yeniden çizilmesi tartışmalarıyla Birinci Dünya Savaşı öncesinde kalan eski tarihi çatışmaların nüksetmesi olarak algılanmaya başlandı. Dolayısıyla yeni sınırları ve yönetim yapıları tartışmaya açılan ülkeler ve bölgelerdeki çatışmacı süreçlerinin *Demokratik barış* yaklaşımı çerçevesinde uluslararası örgütler aracılığıyla barış operasyonlarıyla çözümlenmesi çabaları daha çok hegemonik istikrarın sağlanması adına büyük güçlerin özel çıkar alanlarına hizmet etmekteydi ve bu aşamada çatışmaların çözümlenmesi tartışmaları daha karmaşık bir aktör ağının ve onların asimetrik çıkar ilişkilerinin ortaya çıktığından söz edebiliriz.

Bu argümanın yanı sıra şu varsayımı da tartışmak mümkündür: Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte totaliter ve otoriter rejimler ile halk demokrasilerinin çöküşü kendi egemenlik sahalılarında güç boşluğunu ortaya çıkarmış ve devlet adına şiddet tekeline elinde bulunduran yönetim birimlerinin yokluğunda ya da zayıflığında alternatif güç odakları iktidarı doğrudan ya da dolaylı yollarla ele geçirme çabasında olmuş, özellikle ekonomik arayışlarla kendi etkinlik ve nüfuz sahalılarını kurmaya ya da paydaşlık elde etmeye çalışmışlardır. Bu yeni dönemde iç çatışmaların patlak verdiği coğrafyaların ya eski sömürge alanları ya da eski imparatorluklardan dağılmış topraklar olması pek rastlantı olmasa gerek; buralara empoze edilen Batı tarzı *post-kolonyal* ve *neo-kolonyal* (*neo-emperyal*) ya da ideolojik yönetim anlayışlarının Soğuk Savaş döneminin güçler dengesi ve iki kutuplu yapısı içerisinde işlerliği vardı ve SSCB'nin dağılması süreciyle beraber uluslararası sistem dengelerinin bozulmasıyla daha önce baskılanmış kimliksel yapıların milliyetçi tonlarla yeni siyasal ve ekonomik statüler arayışlarına girmeleriyle tüm aktörler arasında yeni bir güçler dengesi oluşturma anarşisi patlak vermiştir. Nitekim Robert Kaplan "The Coming Anarchy" başlıklı ünlü çalışmasında bu yeni süreci çok başarılı şekilde adlandırmaya ve tanımlamaya çalışmıştır (1994).

Aynı dönem içerisinde nicel olarak devletlerarası savaşlar azalmış, devlet-içi savaşlar ve çatışmalar artış göstermiştir. Bir de terörizm gibi sınıraşan konuların

uluslararası sistem dengelerini etkilemeye başlaması 11 Eylül 2001 süreciyle birlikte daha bariz olunca çatışmaların devletlerarası ya da egemen birimler arası ilişkiler çerçevesinde yönetilmesinin mümkün olmadığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, devletlerin iç yapılarıyla zayıflaması ya da siyasa yapımında başarısızlaşma eğilimleri göstermesi veyahut da uluslararası terörizmin yaygınlık kazanmasına cevaben uluslararası sistem içerisinde yeni güç dengeleri arayışındaki vekâlet aktörleri uluslararası askeri müdahale yollarına başvurmaya başlamış ve buna bağlı olarak yeni çatışma süreçlerinde karmaşık bir iç ve dış paydaşlar, çıkarlar ve araçlar ağının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Savaş kuramlarına daha klasik çerçeveden yaklaşan kuramcı-araştırmacılar ile uluslararası güvenlik alanında çalışanlardan bazı isimler, 1990'lerden itibaren *yeni savaşlar* kavramını tartışmaya açtılar ve bu yeni dönemi üç kriterle tanımlamaya çalıştılar: a) Yeni aktörlerin rolleri ve statüleri; b) Çatışmaların ekonomik rekabetlere dayalı gelişmesi; c) Çatışma süreçlerinin paydaşları ve onların şiddet araçları ile stratejilerinin asimetrikleşmesi ya da daha karmaşık bir hal alması. Bu çalışmamızda *yeni savaşlar* literatürünün getirdiği kuramsal tartışmalardan hareketle, savaş olgusunun dönüşümünü ele almak ve söz konusu üç kriter ışığında getirilen tarihsel argümanları tartışmak amacındayız. Her ne kadar klasik kuramcılar ve yeni (neo-) Clausewitzçiler tarafından *yeni savaşlar* tartışması belirli yapısal eleştirilere ve karşı duruşlara maruz kaldıysa da getirdiği sorgulama kalemelerinin Uluslararası İlişkiler disiplinin dinamik gelişimi çerçevesinde önem arz ettiğini vurgulamamız gerekiyor. Nitekim bu çalışmamızda bu yapısal karşı duruşların temel nedenlerini ve hipotezlerini ele alırken yeni savaşlar kavramı yerine savaşın dönüşümü olgusunun daha ön plana çıkıp çıkmadığını da değerlendirmek istiyoruz. Bunu yaparken tarihselci açıklama çabalarının ampirik örneklerini günümüz örnek olaylarıyla da değerlendirmek amacındayız.

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA YENİ LİTERATÜR TARTIŞMALARI: SAVAŞI YENİDEN TARTIŞMAK

Soğuk Savaş döneminin son aşamalarında Mihail Gorbaçov'un SSCB'nin başına gelmesiyle birlikte iki kutuplu düzenin yavaş yavaş etkisini yitirmesi ve Sovyet müdahaleciliğinin sahneden çekilmesi söz konusuydu; dolayısıyla uluslararası sistem içerisinde gerek ideolojik rekabetin ortadan kalkması gerekse güç ilişkilerindeki vekâlet araçlarının el değiştirmesi Doğu Avrupa'dan Afrika'ya, Asya'dan Latin Amerika'ya uzanan birçok coğrafyada iç çatışmaların hız kazanmasına ve özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile dekolonizasyon öncesi dönemlere ait kimliksel sorunların nüksetmesine yol açmıştır. Yugoslavya'dan Orta Afrika'ya dek uzanan değişik coğrafyalarda çok kanlı çatışmalara tanık olunurken, Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde gerçekleştirilen uluslararası barış operasyonlarıyla bu yeni savaş biçimlerinin yaygınlaşmasının önüne geçilmeye çalışılıyordu. Özellikle 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başından itibaren kimliksel rekabetlere

Dizin

#

---

11 Eylül 8, 19, 20, 27, 31, 33, 37, 40, 55, 56, 57, 62, 64, 77, 88, 93, 96, 142, 158, 169, 170, 177, 183, 184, 185, 189, 197, 200, 279, 300, 301, 302, 303, 314, 319, 335, 341, 367, 379, 386, 497, 540, 571, 574, 577, 578, 579, 582, 584, 603, 604, 605, 611, 620

A

Abhaz(ya) 205, 221, 222, 225

Açlık 568, 574

Afganistan 33, 39, 46, 53, 58, 62, 65, 67, 68, 69, 77, 78, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 97, 146, 147, 170, 171, 175, 177, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 197, 198, 200, 246, 249, 259, 260, 263, 264, 292, 297, 298, 299, 301, 302, 315, 316, 341, 348, 367, 379, 380, 383, 384, 386, 390, 391, 396, 445, 486, 579, 586, 594, 605, 612, 613, 614, 618, 619, 622, 626

Afrika 27, 28, 39, 40, 42, 45, 46, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 62, 65, 67, 69, 78, 82, 87, 90, 132, 134, 146, 148, 149, 151, 171, 175, 180, 181, 196, 210, 231, 259, 292, 294, 295, 298, 306, 310, 311, 340, 372, 379, 385, 398, 499, 517, 578, 585, 603, 606, 608, 615

AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) 5, 196, 585

Akdeniz 96, 606, 622

Almanya 13, 124, 137, 180, 206, 212, 224, 355, 374, 455, 481, 482, 510, 557, 592, 597, 603, 606

Ambargo 92, 277, 318

Amerika Birleşik Devletleri - ABD 10, 19, 31, 33, 34, 36, 37, 39, 45, 58, 62, 63, 64, 68, 71, 83, 87, 88, 90, 93, 124, 147, 148, 158, 169, 170, 171, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 212, 213, 214, 215, 219, 220, 222, 228, 230, 235, 238, 241, 246, 283, 284, 294, 295, 300, 301, 302, 303, 306, 309, 310, 311, 316, 320, 332, 333, 335, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 348, 353, 354, 359, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 406, 411, 414, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 431, 444, 445, 446, 451, 454, 455, 464, 473, 477, 479, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 489, 490, 492, 493, 496, 497, 498, 501, 503, 506, 510, 511, 512, 513, 514, 517, 519, 521, 522, 524, 525, 526, 527, 528,

531, 532, 533, 535, 536, 537, 538,
539, 540, 541, 542, 543, 544, 546,
547, 548, 549, 550, 551, 552, 553,
557, 584, 585, 591, 599, 600, 610,
614, 615, 616, 618, 619, 621, 628, 633
Amerikan İç Savaşı 101, 380
Amin (ldi) 92
Angola 87, 165, 180, 199
Anti-uydu (ASAT) 525, 536, 527, 529, 530,
531, 533, 534, 539, 542, 543, 544,
549, 550, 552
Arap Baharı 19, 20, 57, 62, 65, 79, 210, 444,
609
Arjantin 213, 292, 320
Asimetrik (leşme) 45, 64
Asimetrik savaş 205, 209, 214, 233
Askeri doktrin 373, 553
Asya 5, 8, 27, 39, 45, 46, 52, 53, 54, 56, 57,
69, 78, 82, 92, 93, 94, 134, 146, 148,
151, 175, 180, 183, 206, 210, 212, 231,
238, 292, 294, 311, 320, 340, 505,
506, 517, 552
Atalanta (Operasyonu) 611, 623
Atatürk (M.K.) 363, 455, 506
Ateşkes 598
Avrupa 5, 10, 20, 26, 27, 45, 47, 48, 50, 56,
57, 61, 65, 82, 88, 96, 126, 146, 147,
148, 149, 151, 159, 165, 175, 179, 180,
182, 183, 187, 193, 194, 196, 199, 202,
210, 212, 215, 218, 221, 222, 224,
228, 246, 247, 280, 281, 292, 293,
294, 295, 298, 299, 302, 303, 306,
310, 314, 315, 322, 337, 338, 340,
343, 370, 374, 388, 399, 431, 510,
519, 520, 536, 561, 570, 572, 578,
580, 585, 591, 592, 597, 598, 599,
600, 601, 603, 604, 605, 606, 607,
608, 609, 610, 611, 612, 613, 615,
618, 619, 620, 621, 625, 626, 627,
628, 629, 630, 633, 634
Avrupa Birliği 10, 88, 193, 199, 224, 281,
370, 585, 591, 601, 628, 633
Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
604, 605, 634
Avrupa Komisyonu 281
Avrupa Komşuluk Politikası 194, 606, 609,
625
Avustralya 96, 188, 479, 533
Avusturya 178
Ayaklanma (hareketleri) 34, 39, 42, 57, 58,
68, 69, 108, 111, 113, 114, 115, 117, 118,
169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176,

177, 178, 183, 184, 185, 186, 187, 188,
190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 200,
209, 230, 447, 495

B

Baader Meinhof (Örgütü) 180
Baas Partisi 86, 191, 487
Bağımsızlık 41, 45, 46, 86, 87, 126, 134, 193,
219, 227, 237, 376, 584
Bağlantısızlar (Hareketi) 124
Balistik (füzeler) 354, 510, 511, 522, 523,
526, 528, 529, 531, 543, 551, 612,
618
Balkanlar 146, 175, 380, 605, 606, 618
Bangladeş 94, 95, 428
Barış operasyonları (uluslararası) 585
Bask (bölgesi) 110, 292, 293
Başarısız (devlet) 77, 79, 81, 87, 93, 96,
189, 193, 372, 613, 614
Başarısızlık 78, 79, 88, 90, 96
Batı (dünyası) 56, 184, 205, 339, 490, 493
Belçika 294, 482, 498
Beşinci kol (faaliyet) 449
Bilgi (savaşı - harbi) 211, 214, 221, 223,
416, 439, 445, 446, 450, 452, 468,
469, 470, 478, 485, 491, 492, 493,
494, 496, 498, 499
Bilgi teknolojisi 43, 405, 476, 521
Birinci Dünya Savaşı 26, 32, 38, 47, 50,
178, 179, 212, 335, 336, 337, 338,
345, 374, 380, 454, 455, 464, 483,
484, 583, 588
Birleşmiş Milletler - BM 27, 56, 79, 84, 85,
96, 124, 132, 142, 145, 153, 185, 186,
192, 210, 213, 225, 227, 237, 245,
246, 249, 250, 252, 253, 255, 256,
258, 260, 262, 263, 265, 267, 268,
281, 297, 303, 309, 312, 313, 314,
315, 395, 437, 445, 476, 479, 486,
507, 518, 519, 530, 531, 569, 572,
573, 577, 578, 579, 580, 585, 588,
596, 597, 603, 608, 617, 618, 619,
626, 629, 632
Blackwater (şirketi) 387
Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi - BMGK
132, 219, 256, 257, 259, 260, 263, 267,
395, 479, 480, 569
BM Mülteciler Yüksek Komiserliği 56, 252
BM Şartı 569, 579, 603, 629
Boer (Boers - Savaşı) 126, 171, 172
Boko Haram 88, 89, 251, 252, 263, 270, 271

Bolivya 302
Bolşevik (Devrimi) 108, 455, 484
Booth (K.) 71, 568, 572, 575, 576, 584, 586, 587
Bosna (Hersek) 28, 40, 92, 142, 160, 249, 264, 486, 605, 618, 622, 623, 624
Bosna Savaşı 40, 249
Boutros Ghali (Boutros) 596, 618
Brexite 81, 399, 481
Brezilya 292, 320, 514, 520
Burma 108, 292
Burundi 109
Bush (G. W.) 19, 31, 64, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 198, 301, 327, 339, 386, 389, 390, 391, 421, 487
Buzan (Barry) 44, 370, 371, 375, 393, 398, 401, 408, 409, 422, 432, 568, 569, 572, 587
Büyük Britanya 81, 83, 92, 93, 124, 146, 171, 177, 179, 188, 212, 213, 293, 294, 320, 335, 337, 338, 339, 345, 369, 375, 376, 378, 398, 399, 406, 425, 446, 454, 485, 489, 605, 601, 606, 616

C-Ç

Camorra 292, 293, 294
Caydırıcılık 29, 32, 39, 53, 206, 210, 319, 334, 339, 340, 351, 362, 363, 374, 412, 413, 414, 423, 522, 525, 533, 534, 538, 539, 542, 543, 544, 545, 585, 611, 613, 618, 620, 621, 629
Cenevre Sözleşme (leri) (1949) 106, 123, 157, 255
Cezayir 172, 177
Che Guevara 126, 181
CIA 185, 317, 327, 395, 420, 446, 473, 492, 497, 498, 560
Cihat (çılık) 184
Cinsel (şiddet) 248, 249, 250, 251, 253, 257, 258, 259, 264
Clausewitz (Carl von) 14, 18, 19, 28, 29, 30, 36, 39, 68, 69, 70, 125, 162, 210, 212, 242, 247, 269, 330, 364, 410, 432, 433, 534, 583, 584
Clinton (Bill) 377, 390, 616
Clinton (Hillary) 222, 256, 492
CNN Etkisi 372, 375, 377, 382, 387
COIN 34, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 184, 192, 202
Collier (P) 112, 113, 114, 118, 119, 145, 162, 164, 480, 502

Cosa Nostra 283, 284
Covid (-19) 343, 364, 562, 629
COW (Projesi) 35, 125, 127, 132, 144
Çad 87, 92, 254, 261, 264
Çatışma 7, 27, 34, 45, 70, 101, 102, 103, 105, 106, 111, 128, 130, 138, 213, 230, 250, 252, 253, 254, 256, 259, 260, 263, 347, 364, 403, 431, 596, 602, 632, 633, 634
Çeçenistan 68, 205, 206, 217
Çevre Sorunları 597
Çin 8, 10, 93, 134, 182, 188, 205, 212, 213, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 240, 241, 317, 338, 339, 342, 343, 354, 359, 376, 406, 418, 420, 470, 482, 483, 484, 497, 498, 514, 517, 519, 524, 526, 527, 531, 532, 533, 535, 536, 539, 542, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 557, 559, 610, 617, 620, 628
Çocuk (askerler) 262, 267
Çocuklar 8, 257, 258, 260, 261, 262, 264
Çok kutuplu (sistem) 124, 158, 182, 208, 221, 514
Çok uluslu şirketler 59

D

DAEŞ 57, 65, 68, 88, 89, 140, 202, 218, 250, 411
Dağlık Karabağ 205, 349, 364
Danimarka 606
Darbe (askeri) 109
Darfur 68, 618
Davranışsalci (yaklaşımlar) 18, 51, 102, 125, 145, 158
Dekolonizasyon 27, 77, 124, 126, 127
Demokrasi 26, 45, 51, 65, 93, 117, 181, 190, 303, 319, 367, 373, 378, 397, 483, 573, 576, 603
Demokratik Barış (kuramı) 26, 47, 48, 59, 65
Demokratik (rejim) 66
Devlet 18, 20, 25, 26, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 60, 63, 65, 66, 67, 68, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 133, 134, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 152, 153, 155, 157, 158, 159, 170, 171, 176, 178, 181, 182, 183,

184, 187, 189, 193, 197, 198, 207, 209,
210, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 224,
225, 228, 231, 232, 235, 238, 247,
263, 267, 268, 278, 282, 285, 286,
296, 298, 301, 302, 303, 306, 307,
308, 315, 317, 319, 320, 329, 330,
331, 334, 336, 339, 340, 344, 348,
361, 369, 370, 372, 373, 374, 377,
381, 383, 384, 385, 387, 393, 396,
398, 399, 406, 407, 410, 412, 413,
414, 417, 418, 419, 423, 424, 425,
426, 428, 430, 431, 438, 441, 442,
444, 445, 446, 447, 449, 453, 460,
466, 469, 470, 473, 479, 480, 481,
482, 483, 484, 489, 490, 491, 492,
495, 500, 512, 518, 523, 525, 530,
538, 545, 567, 568, 569, 571, 572,
573, 574, 575, 578, 579, 580, 581,
584, 586, 593, 594, 595, 596, 613,
614, 615, 616, 617, 619, 620, 630
Devlet-dışı (aktörler) 25, 35, 36, 41, 47, 111,
133, 144, 171, 183, 209, 210, 216, 218,
344, 361, 407, 414, 480
Devlet-dışı (savaş) 103, 144, 145
Devlet-içi savaş (lar) 103
Devletlerarası savaş 132
Devletsizleşme 51
Devrim 50, 126, 190, 332, 335
Dış Uzay Antlaşması 532, 533
Dijital (teknoloji) 412
Diktatör (ler) 94, 190
Dinsel (faktörler) 29, 41, 45, 46, 47, 50, 60,
67, 247, 438, 443, 447, 448, 450, 453,
456, 457, 499, 575
Diplomasi 50, 465, 466, 467, 506
Dishman 284, 288, 289, 290, 291, 299,
300, 323
Doğal kaynaklar 42, 112, 119, 120, 329
Doğu Avrupa 27, 146, 194, 221, 222, 306,
310, 580, 612
Donbass 67, 194, 195, 218, 219, 222, 225,
226, 227, 228, 416, 492, 495
Dönüşüm 25, 30, 34, 48, 65, 86, 159, 182,
184, 187, 245, 302, 305, 329, 347,
367, 376, 377, 444, 521, 570, 571, 572,
591, 594, 596, 612, 620
Dördüncü nesil (savaşlar) 31, 32, 33, 34,
44, 64, 208, 209, 439, 446, 447
DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) 79, 98
Dugin (A.) 222, 240, 488
Dünya Bankası 80, 81, 315, 581, 582
Düşük yoğunluklu (çatışmalar) 121

Düzenli savaş (lar) 31
Düzensiz savaş (lar) 31, 35, 171

E

Egemen (aktörler) 45, 331
Egemenlik 20, 25, 26, 28, 38, 39, 44, 49,
50, 51, 60, 78, 81, 106, 111, 128, 159,
231, 232, 236, 307, 308, 316, 331,
368, 373, 383, 399, 568, 581, 582,
593, 595, 596, 599, 610, 627
Ekonomikleşme 45, 66
Ekvador 493
El Kaide 57, 64, 77, 88, 89, 93, 140, 147, 183,
184, 185, 186, 189, 192, 218, 289,
294, 295, 296, 297, 298, 300, 301,
380, 387, 411, 445
El Şebab 251
Endonezya 175, 483
Endüstri Devrimi 32
Eritre 264
Esad (Beşir) 83, 85, 616
Estonya 142, 217, 218, 416, 481, 493, 612,
613, 621
ETA 292, 293, 296, 299, 584
Etiyopya 87, 261, 622
Etnik (faktörler) 107, 115, 138, 140, 575, 577
EUROPOL 303, 314, 606, 607

F

Falkland (Savaşı) 212, 213
Falk (Richard) 595
FARC 83, 293, 294, 295, 296, 297, 299
Filipinler 159, 171, 237
Filistin 294, 377, 602, 605
Fransa 58, 83, 95, 110, 142, 178, 179, 187,
196, 224, 267, 292, 338, 342, 445,
454, 481, 483, 484, 485, 489, 501,
528, 578, 592, 603, 605, 606, 610,
612, 616, 628
Fransız Devrimi 38, 108, 126, 335, 336
Fund for Peace 80
Füze 234, 334, 339, 346, 354, 360, 472,
473, 510, 511, 515, 522, 523, 525,
526, 527, 528, 529, 535, 539, 541,
542, 543, 546, 550, 551, 552, 553,
612, 618, 620, 621

G

Gayri nizami (harp) 42, 63, 64, 439, 469,
470, 482, 484, 494, 495, 498, 595

Geleneksel (savaş) 31, 178, 179, 208, 219, 529
Gerasimov (doktrini) 220, 430, 431
Gerilla 39, 42, 47, 86, 121, 123, 126, 141, 170, 174, 176, 181, 186, 188, 209, 212, 213, 215, 297, 336, 338, 339, 549
Gorbaçov (Mihail) 27
Göç 82, 83, 89, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 209, 216, 225, 283, 301, 306, 314, 569, 571, 577, 597, 601, 606, 608, 614, 616, 619, 626, 629
Göçmen 302, 582, 612
GPS (sistemi) 346, 510, 525, 535, 543, 545, 546, 549, 551, 555
Guterres (A.) 260
Güçler dengesi 26, 39, 47, 63, 331, 374, 410
Güney Afrika 171, 294
Güney Amerika 82, 175, 292, 294, 295, 301, 319, 320
Güney Asya 94
Güney Çin Denizi 231, 232, 233, 234, 236, 237, 557
Güneydoğu Asya 45, 46, 54, 180, 183, 292, 311, 517
Güney Kore 349, 496, 497, 514, 519
Güney Sudan 246, 250, 259, 263, 264
Gürcistan 67, 206, 217, 218, 221, 222, 225, 231, 416, 481, 493, 503, 605
Güvenlik ikilemi 115, 116, 331
Güvenleştirme 368, 370, 375, 580

H

Hacker (lar) 67, 362, 416, 426, 427
Hack (leme) 236, 479
Haçlı Seferleri 134
Halkla ilişkiler 443, 450, 451, 452, 455, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 464, 465, 466, 468, 469, 471, 472, 484, 486, 488, 489, 500
Hardt (M.) 368, 369, 402
Harekat (Harekât) 32, 208, 209, 220, 226, 238, 333, 347, 349, 350, 351, 356, 359, 361, 371, 393, 420, 439, 440, 441, 443, 446, 447, 450, 451, 452, 453, 455, 457, 458, 459, 460, 462, 463, 468, 470, 472, 475, 478, 483, 484, 485, 486, 488, 495, 499, 500, 515, 523, 530, 537, 541, 546, 555
Haydut (devletler) 617
Hrvatistan 385

HIV 252, 272, 583
Hibrit (savaş) 8, 428, 501, 504
Hindistan 89, 93, 95, 108, 288, 300, 481, 482, 514, 517, 519, 524, 526, 527, 532, 547
Hint Okyanusu 547
Hitler (Adolf) 137, 455, 484, 510
Hizbullah 182, 183, 213, 297, 300, 428
Hoeffler (A.) 112, 113, 114, 118, 119, 120, 162, 163
Hollanda 187, 293, 364
Hollande (F) 196
Holokost 42, 137
Holsti (K. J.) 30, 70, 117, 121, 123, 124, 126, 133, 145, 163
Huntington (Samuel) 28, 41, 71, 392, 402, 595
Hutu (lar) 137

I

IMF 124, 315, 582
INTERPOL 309, 312, 316, 324
IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) 288, 293, 294, 299, 327, 482, 491, 493, 584
Irak 28, 31, 33, 36, 48, 55, 57, 58, 59, 62, 65, 67, 68, 77, 82, 85, 86, 87, 88, 97, 140, 147, 151, 170, 171, 173, 175, 177, 183, 184, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 199, 202, 206, 210, 218, 219, 246, 249, 250, 259, 263, 264, 292, 296, 306, 341, 345, 367, 379, 380, 381, 383, 384, 386, 388, 389, 390, 391, 395, 396, 445, 477, 486, 487, 499, 501, 524, 549, 577, 578, 579, 584, 585, 586, 588, 598, 599, 600, 605, 609, 612, 614, 618, 622
İŞİD - DAEŞ 57, 65, 66, 68, 88, 140, 141, 147, 148, 250, 251, 252, 263, 294, 295, 296, 298, 411, 612
İç savaş (lar) 40, 46, 57, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 97, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 125, 127, 130, 136, 140, 142, 148, 149, 154, 159, 161, 228, 231, 250, 277, 298
İHA (lar) 345, 347, 348, 349, 357, 364, 387, 390, 391, 393, 395, 474, 617
İki kutuplu (sistem) 25, 26, 27, 39, 77, 124, 158, 159, 370, 580, 607, 628
İkinci Dünya Savaşı 21, 29, 38, 39, 42, 43,

51, 53, 77, 85, 143, 175, 179, 210, 212,
214, 255, 266, 319, 332, 333, 335,
337, 338, 355, 368, 369, 370, 371,
374, 375, 376, 377, 378, 380, 382,
398, 439, 455, 464, 484, 510, 511, 512,
522, 534, 569, 583, 596, 598, 612
İnsancıl hukuk 106
İnsancıl müdahale 55, 62, 68, 160, 175,
582, 583
İnsan güvenliği 94, 567, 568, 569, 573,
574, 575, 576, 577, 580, 582, 585,
586, 592, 596
İnsani yardım 487
İnternet 446, 465, 482, 491, 492
İran 36, 92, 93, 146, 151, 182, 183, 185, 188,
191, 192, 198, 199, 213, 292, 406, 411,
420, 421, 434, 445, 473, 477, 478,
481, 482, 501, 519, 524, 527, 535,
546, 598
İrlanda 288, 292, 293, 299, 606
İspanya 110, 210, 292, 293, 447, 601, 610
İspanya İç Savaşı 210, 447
İsrail 179, 182, 213, 377, 406, 420, 421, 428,
476, 477, 481, 501, 514, 519, 598, 602
İstihbarat 85, 123, 143, 171, 172, 173, 178,
182, 183, 215, 216, 219, 221, 230,
236, 238, 251, 289, 294, 313, 314,
317, 330, 346, 347, 348, 349, 351,
353, 361, 371, 381, 384, 386, 387,
392, 395, 416, 421, 422, 424, 425,
438, 440, 446, 447, 449, 451, 452,
459, 460, 463, 469, 470, 472, 473,
474, 475, 479, 490, 491, 492, 493,
495, 496, 500, 512, 513, 515, 516,
523, 524, 525, 535, 538, 541, 544,
547, 550, 553, 604, 616, 621
İtalya 181, 283, 292, 293, 294, 297, 298,
309, 373, 414

J

Japonya 142, 182, 496, 514, 517, 519, 573,
576, 582
Jefferson (Thomas) 464
Jeopolitik 67, 145, 148, 193, 219, 231, 232,
233, 237, 247, 334, 335, 430, 467,
489, 537, 592, 594, 600, 602
Jervis (Robert) 116, 163, 331, 364, 413,
426, 433

K

Kaçakçılık (insan) 278, 296, 298, 306, 307,

310, 314, 315, 613
Kaçakçılık (silah) 112, 295, 300, 310, 313,
314, 340, 619
Kaçakçılık (uyuşturucu) 296, 309, 313,
314
Kaddafi (M.) 86, 182
Kadınlar 8, 245, 247, 248, 251, 252, 255
Kafkas (ya-lar) 205
Kaldor (Mary) 19, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 38,
40, 41, 43, 44, 45, 67, 69, 71, 121, 122,
123, 124, 126, 133, 163, 183, 185, 186,
188, 189, 190, 191, 200, 247, 248,
254, 269, 270, 568, 574, 581, 582,
584, 585, 586, 588, 595, 603, 633
Kalkınma 42, 80, 118, 124, 175, 187, 231,
303, 517, 518, 548, 573, 574, 575,
580, 582
Kamu diplomasisi 443, 448, 450, 452,
455, 457, 458, 459, 460, 462, 465,
466, 467, 468, 469, 471, 486, 498,
500
Kanada 187, 300, 479, 497, 520, 533, 573,
576, 578, 585, 621
Karadeniz 5, 6, 8, 193, 195, 205, 219, 229,
231, 235, 239, 240, 242, 243, 606
Karar alıcı (lar) 54, 101, 394
Karma (savaş) 430
Karşı ayaklanma 34, 68, 169, 170, 171, 172,
174, 175, 177, 178, 183, 184, 186, 187,
188, 190, 191, 192, 193, 196, 198
Karzai (H.) 184, 185, 186, 187, 197, 445
Kenya 89, 96, 98, 261
Keşmir 68
KGB 215, 317
Kıbrıs 371
Kırgızistan 320
Kırılğan (devlet) 78, 81, 574, 613
Kırılğan Devlet Endeksi 80
Kırılğanlık 80, 87, 97, 574
Kırım 58, 67, 193, 194, 195, 196, 197, 205,
206, 207, 218, 221, 222, 225, 226,
227, 229, 230, 235, 236, 238, 239,
242, 445, 482, 488, 494, 495, 496,
612, 616
Kıtlık 67
Kızıl Ordu 180, 212, 213
Kızıl Tugaylar 37, 180, 181, 292
Kimlik (ler) 26, 67, 115, 214, 499
Kimliksel (faktörler) 26, 27, 28, 40, 41, 43,
45, 46, 50, 107, 110, 111, 113, 115, 116,
122, 137, 141, 145, 148, 247
Kinetik (silahlar - teknoloji) 527

Kissinger (H.) 193, 200
Kolombiya 37, 83, 175, 264, 293, 294, 299,
300, 302, 305
Komünist 195, 215, 232, 339
Komünizm 580
Kongo (Demokratik) 90, 246, 250, 259,
261, 263, 264, 605, 623, 626
Konstrüktivizm 115
Konvansiyonel (savaş) 25, 26, 33, 36, 50,
55, 56, 63, 64, 67, 121, 207, 208, 209,
210, 213, 214, 236, 247, 301, 303,
319, 330, 352, 361, 374, 406, 413,
414, 420, 423, 427, 429, 437, 469,
471, 473, 475, 477, 478, 482, 483,
484, 485, 490, 494, 523, 527, 549,
597, 620, 621, 626
Kopenhag Okulu 44, 571, 572, 574, 580
Korsan (lar) 495
Korsanlık 67, 232, 314, 614, 620
Koruma sorumluluğu (R2P) 57, 567, 569,
577, 579, 580, 585
Kosova 28, 92, 219, 221, 227, 292, 299,
486, 572, 578, 588, 618
Kouchner (Bernard) 578
Kölelik 249, 251
Körfez Savaşı 140, 380, 524, 572, 577, 598
Kuvayı Milliye 171
Kuveyt 396
Kuzey Afrika 56, 196, 231, 294, 295, 499,
517, 615
Kuzey Amerika 45, 82, 175, 283, 310, 619
Kuzey Kore 411, 418, 496, 497, 503, 519,
524, 535, 546, 591
Küba 29, 39, 539
Kürt (ler) 183, 616

L

Latin Amerika 27, 39, 52, 54, 69, 149, 151,
180, 293, 307, 310, 580
Lazer (teknoloji) 358, 359, 526
Lenin (V. İ.) 179, 455
Liberal (rejimler) 66
Liberya 250
Libya 57, 62, 67, 68, 79, 84, 86, 92, 182,
206, 322, 325, 345, 367, 398, 499,
585, 586, 610, 616
Lind (William) 19, 28, 31, 33, 34, 44, 64, 71,
361, 364
Litvanya 206, 612, 613, 621, 622
Lübnan 213, 261, 264, 293, 300, 428, 445

M

Machiavelli (N.) 212, 438, 484, 504
Maden (cilik) 68
Mafya 38, 283, 284
Mahan (A. T.) 146, 374, 402
Makarenko 284, 285, 286, 299, 324
Makedonya 453, 602, 605, 622
Malaya 172, 177
Malezya 177
Mali 86, 95, 259, 314
Mao (Zedong) 108, 126, 181, 205, 212, 232,
338, 470, 549
Marksist-Leninist (yapılar) 181
Meksika 297, 300, 305, 306, 307, 310, 380
Melez (savaş) 210, 213, 214, 218, 219, 223,
230, 233, 236, 238
Merkel (A.) 196
Mersener (ler) 31, 48, 373
Meşruluk - meşruiyet 38, 47, 59, 60, 65,
67, 78, 117, 171, 207, 301, 320, 331,
380, 465, 490, 578, 582
Mısır 48, 262, 300, 453, 454, 499
Milliarizasyon 524
Milli ordu 336, 374
Milliyetçi hareketler 178
Milliyetçilik 190, 277, 301, 306, 571
Morgenthau (Hans J.) 106, 329, 369, 382,
402
Musk (Elon) 520
Mülteci 28, 29, 41, 56, 57, 65, 90, 95, 96,
248, 252, 253, 261, 488, 582, 610,
612, 622
Mülteciler Yüksek Komiserliği - HCR 56,
252
Münkler (Herfried) 19, 20, 30, 38, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 57, 58,
59, 60, 61, 63, 64, 66, 71, 121, 122,
123, 124, 126, 132, 133, 151, 161, 164,
263, 270
Myanmar 263

N

Namibya 82
Napolyon 50, 121, 126, 178, 212, 333, 336,
454, 484, 583
Napolyon Savaşları 121, 333
NATO 5, 54, 93, 132, 180, 182, 186, 187,
188, 192, 193, 194, 196, 201, 218, 219,
220, 221, 230, 231, 239, 240, 241,
242, 243, 314, 315, 322, 325, 364,

377, 420, 429, 431, 432, 437, 445,
483, 485, 486, 489, 490, 501, 505,
506, 517, 524, 544, 545, 546, 553,
559, 561, 572, 578, 580, 591, 592,
593, 594, 597, 603, 604, 605, 608,
610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617,
618, 619, 620, 621, 622, 623, 624,
625, 626, 627, 628, 629, 630, 632,
633, 634

Nazi (ler) 137, 175, 455, 510

Ndrangheta 293, 294, 309, 326

Negri (A.) 368, 369, 382, 402

Nepal 93, 94, 95

Nesnelerin interneti 216, 353, 354

Nijerya 87, 251, 252, 259, 578

Nikaragua 180, 377

Norveç 573, 576, 578

Nükleer (silahlar) 169, 179, 301, 319, 375,
513, 531, 533, 545, 620

O-Ö

Obama (Barack) 187, 222, 386, 387, 390,
394, 395, 419, 421, 445, 492, 501,
544, 616

OECD 78, 79, 80, 81, 98, 99

Organize suç 41, 46, 53, 65, 68, 88, 226,
277, 278, 279, 280, 281, 282, 283,
284, 285, 286, 287, 288, 289, 290,
291, 292, 293, 294, 295, 296, 297,
298, 299, 300, 302, 303, 304, 305,
306, 307, 308, 309, 310, 311, 313,
314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321,
340, 437, 441

Orta Afrika 27, 39, 90, 259

Orta Asya 5, 46, 56, 69, 212, 320

Ortaçağ 30, 48, 51, 55, 142, 373

Ortadoğu 39, 52, 56, 57, 65, 69, 146, 147,
148, 151, 170, 179, 183, 196, 210, 220,
221, 231, 292, 293, 294, 298, 301,
320, 340, 499, 517, 598, 612, 615,
616

Osetya (Güney) 205, 221, 222, 225, 416,
481

Otoriter (rejim) 26

Otuz Yıl Savaşları 46, 48, 60, 61, 122

Özbekistan 297, 320

Özel askeri şirketler 67, 226, 320, 373,
378, 379, 380, 383, 385, 388, 389,
393, 396, 397, 398, 403

Özelleştirme 43, 45, 54, 67, 399

P

Pakistan 65, 69, 89, 90, 93, 94, 98, 179,
187, 188, 246, 261, 292, 300, 324,
594, 613, 614

Para aklama 112, 277, 281, 285, 287, 289,
293, 296, 313, 314, 315, 318

Paraguay 292, 320

Paralı asker (ler) 54, 385

Paris (Roland) 575

Paris Şartı 603

Pasifik 8, 205, 206, 210, 231, 238, 306,
376, 517, 547, 552

Pearl Harbor 217, 300, 376, 538, 539

Peru 175, 297, 299, 300, 302

Petraeus (G.) 192

PKK 270, 295, 296, 298, 299, 320, 325

Polonya 212, 224, 230, 612, 613, 621

Poroşenko (P.) 194, 196

PRIO 35, 52, 102, 103, 104, 105, 125, 128,
129, 130, 131, 132, 146, 152, 154, 155,
159, 165, 166

Propaganda 88, 89, 121, 141, 142, 165, 171,
184, 208, 212, 213, 215, 216, 217, 221,
226, 233, 238, 262, 428, 439, 445,
446, 450, 453, 454, 455, 456, 457,
458, 459, 460, 462, 467, 468, 469,
477, 483, 484, 491, 492, 493

Psikolojik (savaş - harp) 212, 216, 233,
445, 450, 452, 454, 459, 460, 468,
469, 470, 478, 483, 484, 485, 489,
490, 491, 499

Putin (Vladimir) 194, 195, 196, 202, 219,
221, 222, 223, 224, 228, 240, 241,
243, 492, 493, 503, 504, 553

R

RAF 37, 180, 181

Reagan (Ronald) 54, 377, 525

Realizm 330, 331, 429, 430, 582

Roosevelt (F. D.) 179, 333

Ruanda 19, 28, 30, 67, 68, 90, 95, 108, 137,
250, 252, 258, 340, 572, 573, 578

Rumsfeld (Donald) 390, 411, 539

Rus İç Savaşı 101

Rusya (Federasyonu) 5, 8, 10, 83, 85, 146,
170, 178, 179, 182, 184, 188, 193, 194,
195, 196, 197, 198, 199, 205, 212, 213,
217, 218, 219, 220, 221, 222, 223,
224, 225, 226, 227, 228, 229, 230,
235, 236, 238, 239, 240, 242, 243,

298, 317, 320, 340, 342, 359, 379,
397, 398, 406, 411, 416, 420, 430,
431, 445, 446, 455, 470, 477, 480,
481, 482, 483, 484, 488, 489, 490,
491, 492, 493, 494, 495, 496, 497,
499, 501, 503, 504, 514, 517, 519,
524, 526, 528, 531, 532, 533, 535,
536, 545, 546, 551, 552, 553, 555,
557, 562, 610, 612, 616, 617, 619, 620

S-Ş

Saddam Hüseyin 86, 189, 191, 197, 487
Sahra altı Afrika 175, 210
Sambanis (N.) 116, 118, 119, 120, 145, 162,
164
Savaş 5, 7, 8, 9, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21,
25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 39,
40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 60, 62, 64, 68, 70, 71,
77, 85, 87, 95, 97, 101, 102, 103, 104,
106, 107, 111, 121, 122, 123, 124, 125,
126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 140,
141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149,
156, 158, 162, 169, 170, 178, 179, 180,
181, 182, 183, 184, 188, 195, 197, 208,
209, 210, 212, 214, 215, 216, 217, 224,
225, 233, 239, 240, 241, 242, 245,
247, 252, 253, 255, 258, 269, 296,
301, 302, 303, 320, 330, 333, 335,
338, 339, 340, 341, 344, 348, 354,
359, 364, 365, 379, 386, 393, 395,
405, 406, 407, 408, 410, 412, 420,
423, 424, 428, 430, 439, 440, 475,
484, 491, 495, 498, 501, 503, 504,
506, 512, 514, 522, 524, 525, 527,
533, 534, 535, 538, 539, 540, 541,
542, 544, 549, 557, 567, 568, 570,
574, 575, 577, 578, 580, 581, 583,
585, 588, 589, 591, 592, 594, 595,
596, 597, 599, 600, 603, 607, 611,
612, 613, 615, 617, 620, 622, 624,
625, 627, 629, 632, 633, 634
Savaş ağaları 91, 134, 252, 298, 581
Savaş beyleri 29, 41, 47, 53, 55, 68
Savaş esirleri 50, 213
Savunma politikası 612, 624
Schengen (anlaşmaları) 606
Schmitt (Carl) 31, 71, 72, 141, 165, 395,
402, 537, 561
Self-determinasyon 39, 42
Serseri devletler 64, 147

Sıcak barış 598
Sıcak savaş 515, 592, 598
Sığınmacı 56, 96, 252, 582
Sırbistan 219, 622
Siber (güvenlik) 20, 216, 351, 390, 406,
408, 419, 420, 422, 423, 424, 428,
478, 481, 608, 621
Siber (savaş) 209, 216, 238, 406, 420,
423, 424, 425, 426, 429, 431, 523
Siber (suçlar) 413, 425, 426
Sierra Leone 87, 98, 250, 316
SiHA (lar) 345, 347, 348, 349
Silahlanma 10, 334, 522, 562, 600
Silahlı çatışma (lar) 57, 92, 106, 225, 261,
268, 306, 335, 479, 515
Silahlı kuvvet (ler) 57, 207, 214, 362, 378,
389, 393
Silahsızlanma 513, 525, 533
Sincan (Doğu Türkistan) 235
Singer (J. David) 34, 35, 67, 70, 72, 162,
378, 403
Sivil toplum 125, 215, 216, 249, 251, 254, 256,
262, 265, 268, 423, 444, 447, 449,
464, 466, 575, 578, 580, 600, 604
Sivil toplum dernekleri - kuruluşları (STK)
125, 215, 262, 265, 268, 423, 466,
575, 600
Soğuk barış 592, 598
Soğuk Savaş 7, 18, 19, 25, 26, 27, 29, 30,
34, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 51, 52,
53, 54, 56, 60, 62, 64, 77, 85, 87, 95,
97, 101, 107, 122, 124, 125, 126, 127,
130, 132, 133, 140, 143, 144, 145, 149,
156, 158, 169, 170, 178, 179, 180, 181,
182, 183, 184, 195, 197, 215, 217, 224,
225, 240, 241, 242, 255, 258, 296,
302, 303, 320, 335, 338, 339, 340,
341, 344, 354, 379, 406, 407, 408,
410, 412, 420, 439, 491, 512, 514,
522, 524, 525, 527, 533, 534, 535,
538, 539, 540, 541, 542, 567, 568,
570, 574, 575, 577, 578, 580, 583,
585, 591, 594, 595, 596, 597, 599,
600, 603, 607, 611, 612, 613, 615, 617,
620, 622, 625, 627, 629
Somali 67, 82, 89, 183, 246, 249, 251, 259,
263, 316, 486, 572, 578, 584, 611,
614, 623
Sosyal medya 20, 210, 361, 444, 445, 446,
458, 463, 482, 491, 492, 493, 496,
497
Sovyetler Birliği - SSCB 5, 124, 179, 180,

182, 184, 195, 197, 215, 339, 340, 411,
490, 512, 520, 527, 540, 545, 611
Soykırım 158, 250, 258
Sömürge (cilik) 35, 42, 43, 52, 86, 104
Sputnik 227, 491, 492, 493, 496, 509, 512,
513, 532, 560, 562
START 124
Stoltenberg (J.) 230, 231, 242, 546
Sudan 92, 109, 246, 250, 259, 263, 264
Sun Tzu 18, 126, 141, 212, 232, 405, 409,
433, 475, 484, 499
Suriye 57, 62, 65, 66, 67, 68, 78, 79, 82, 83,
84, 85, 89, 93, 94, 95, 97, 140, 147,
148, 182, 183, 192, 198, 206, 210,
218, 228, 246, 249, 250, 251, 252,
259, 263, 264, 292, 296, 367, 388,
398, 431, 476, 481, 486, 499, 501,
586, 594, 610, 616, 621, 622, 633
Suriye İç Savaşı 65, 78, 84, 250
Suriyeli (mülteciler) 92, 253, 477, 616
Suudi Arabistan 348, 349, 380
Sünni (ler) 88, 186, 190, 191, 192, 193, 197
Şiddet (siyasal) 26, 43, 77, 574, 586
Şii (ler) 184, 190, 191, 192, 197

T

Tacikistan 320
Taliban (lar) 90, 93, 94, 184, 185, 187, 188,
189, 197, 198, 199, 200, 297, 298,
325, 348
Tayland 146, 177
Tayvan 235, 237, 517, 552
TBA (Üç Sınır Bölgesi) 292, 297, 300, 320
Tecavüz 142, 248, 249, 250, 251, 252, 255,
257, 263
Tehdit 67, 77, 81, 83, 88, 89, 90, 91, 92, 112,
116, 142, 173, 174, 183, 184, 187, 206,
215, 216, 217, 219, 235, 237, 238,
250, 258, 260, 261, 262, 263, 264,
265, 267, 278, 279, 280, 282, 285,
286, 287, 299, 301, 302, 303, 304,
305, 307, 308, 309, 315, 317, 319,
331, 333, 354, 358, 370, 408, 417,
419, 429, 431, 438, 445, 470, 478,
480, 481, 486, 494, 497, 515, 517,
526, 527, 529, 533, 534, 538, 542,
553, 567, 568, 570, 571, 574, 579,
580, 586, 592, 598, 599, 603, 606,
612, 617, 618, 619, 626, 628, 629
Tehdit dengesi 331, 333
Teknoloji 20, 29, 30, 32, 33, 38, 41, 159,

170, 183, 205, 210, 214, 218, 238,
330, 332, 333, 335, 344, 346, 351,
354, 355, 356, 357, 358, 359, 362,
405, 408, 409, 411, 420, 441, 467,
496, 498, 509, 511, 526, 529, 532,
535, 549, 551, 559, 586, 594, 596
Terörist (ler) 33, 57, 89, 94, 96, 106, 121,
123, 126, 174, 180, 187, 189, 209, 210,
217, 230, 284, 288, 289, 291, 292,
294, 297, 299, 300, 380, 427, 430,
437, 441, 486, 540, 582, 584
Terörist (örgütler) 89, 299, 437, 441
Terörizm 26, 33, 39, 47, 48, 57, 82, 88, 89,
96, 97, 142, 181, 183, 184, 209, 210,
230, 231, 236, 284, 286, 287, 291,
297, 302, 303, 314, 315, 407, 420,
423, 427, 428, 429, 431, 575, 582,
603, 604, 606, 614, 616
Tibet 93, 235
Tilly (Charles) 108, 165
Tito (J.) 137, 338
Toplumsal cinsiyet 247, 254, 255, 569, 596
Transdinyester 205, 225
Troçki (L.) 179, 455
Trump (Donald) 188, 481, 482, 492, 493,
541, 544, 546, 557, 591, 616
Tukidides 212
Tutsi (ler) 137
Türkiye 5, 92, 93, 95, 146, 201, 261, 292,
296, 298, 306, 320, 343, 349, 351,
364, 365, 370, 371, 455, 466, 486,
493, 501, 506, 577, 580, 621, 622
Türk Kurtuluş Savaşı 171
Twitter 217, 242, 445, 475, 477, 507

U

UCDP 34, 35, 52, 102, 103, 104, 105, 125,
128, 129, 130, 131, 132, 146, 152, 154,
155, 159, 165, 166, 188, 196, 202
Uganda 90, 92, 95, 614
Ukrayna 5, 8, 62, 64, 67, 136, 170, 184, 193,
194, 195, 196, 197, 198, 199, 202, 205,
206, 207, 218, 219, 221, 222, 223,
224, 225, 226, 227, 228, 229, 230,
231, 235, 236, 238, 239, 240, 416,
417, 418, 431, 445, 477, 478, 482,
488, 492, 493, 494, 495, 496, 499,
501, 504, 507, 619
Ulusal ordu (lar) 126
Ulus-devlet 31, 38, 336, 373, 595
Uluslararası örgütler 26, 42, 56, 95, 125,

262, 264, 268, 460, 569, 622, 626
Ulus-üstü (yapılar) 277, 280, 291, 437, 592,
593, 599, 624, 625, 628, 629
UNDP 573, 574, 576, 577, 582, 585, 589
UNODC 251, 309, 310, 311, 315, 316, 318,
326, 327
UNOOSA 518, 519
Uydu (lar) 346, 357, 441, 465, 472, 474,
475, 509, 512, 516, 517, 518, 519, 521,
523, 524, 525, 527, 529, 530, 531,
532, 533, 535, 538, 540, 541, 542,
543, 545, 546, 549, 550, 551, 552,
553, 555
Uyuşturucu 37, 112, 252, 277, 283, 288,
291, 292, 294, 295, 296, 297, 298,
299, 300, 302, 303, 306, 308, 309,
310, 313, 314, 315, 318, 321, 407, 425,
438, 595, 606, 613
Uzay (alanı) 535, 545
Uzay gücü 525, 536, 539, 543, 544, 545
Uzay hukuku 524
Uzay silahları 523, 525, 526, 529, 550

V

van Creveld (Martin) 19, 28, 29, 30, 31, 34,
38, 40, 44, 121, 596
Varşova Zirvesi 230, 420, 613, 621
Vekalet (savaşları) 594
Venezuela 302
Vestfalya Antlaşması 48
Vestfalya düzeni 25, 31, 36, 38, 44, 46, 48,
49, 50, 51, 60, 61, 77, 79, 575
Vietnam 33, 136, 171, 177, 180, 201, 206,
237, 368, 370, 372, 374, 375, 376,
377, 378, 379, 380, 381, 389, 390,
394, 517, 617
Vietnam Savaşı 171, 368, 370, 372, 375,
376, 377, 378, 379, 380, 381, 389,
390, 394, 617
von Braun (W.) 510
von der Leyen (U.) 206, 243

W

Waever (Ole) 370, 371, 375, 393, 399, 403,
572
Wagner (firması) 397, 398
Walt (Stephen) 331
Waltz (Kenneth) 106, 330, 331, 365, 369,
370, 371, 374, 375, 379, 398, 403,
410, 434, 570, 589
Wikileaks 491, 492, 493

Y

Yabancı savaşçı 210
Yanukoviç (V.) 194, 195, 197, 224, 225, 228
Yaptırımlar (ekonomik) 92, 196, 278, 469
Yemen 62, 65, 67, 108, 183, 246, 259, 263,
265, 271, 387, 499
Yeni savaşlar 18, 19, 27, 28, 34, 35, 38, 39,
40, 41, 42, 44, 45, 51, 55, 56, 57, 58,
59, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 101, 121,
122, 124, 131, 143, 147, 151, 178, 215,
245, 247, 248, 249, 250, 568, 569,
574, 577, 578, 581, 584, 585, 591,
592, 594, 595, 596, 601, 602
Yeni Uluslararası Düzen 339
Yezidi (ler) 251
Yoksulluk 84, 89, 231, 248, 253, 261, 571,
577, 580, 581, 583, 603, 604
Yolsuzluk 122, 145, 190, 211, 218, 299, 606
Yozlaşma 308
Yugoslavya (eski) 19, 27, 28, 40, 61, 67, 68,
92, 137, 147, 296, 306, 338, 340, 572,
577, 578, 602, 618
Yunanistan 370, 602, 614
Yuşçenko (V.) 194, 223

Z

Zayıf (devlet) 85, 307
Zayıflık 18

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

